

Українська література

5-А

28.05.2025

Повторення вивченого

- Що таке *легенда* та *міф*? Які бувають різновиди легенд?
- Яким уявляли світ наші далекі предки?

Легенда

Легéнда — це усний прозовий народнопоетичний розповідний твір казкового або фантастичного характеру про давноминулі події міфологічного змісту.

У легендах здебільшого йдеться про реальну людину, яку знає і любить народ, або про визначну історичну подію. Найпопулярніші легенди розповідають про героїчні вчинки Богдана Хмельницького, Максима Залізняка, Олекси Довбуша, Устима Кармелюка. Цих історичних постатей народ наділив неймовірною силою та відвагою, часто їхні можливості було перебільшено, як у казках. Отже, казковість і фантастичність — яскраві прикмети легенди.

Учені поділяють легенди на три різновиди: *міфологічні*, *біблійні* та *героїчні*.

Легенди		
міфологічні	біблійні	героїчні
уявлення про Всесвіт, природу, богів, демонів	життя святих, перших християн	героїчні вчинки реальних історичних осіб

—

Міф

Міф — це розповідь, що передає уявлення наших далеких предків про створення світу, його будову, про богів і демонів, різних фантастичних істот.

У чому ж тоді полягає відмінність між міфом і казкою? Казки й у далекі часи, і на етапі створення сприймали як плід людської фантазії, а ось до міфів тоді ставилися як до чогось імовірного та реального.

Які міфери ви

вивчали

у 5 класі?

НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ

Теорія літератури

Народний переказ

Нарóдний перéказ — це усне оповідання про визначні історичні події та їхніх героїв / героїнь. За змістом перекази близькі до легенд, проте в них значно менше (а іноді й немає) фантастичних елементів і більше фактичних подій та достовірності.

ЗАГАДКИ

Теорія літератури

Загадка

Зага́дка — це короткий та дотепний опис людей, тварин, предметів, подій та явищ, які треба розпізнати й відгадати.

Щоб знайти відгадку, потрібно вміти зіставляти життєві явища на основі їхньої близькості чи подібності за певними ознаками, рисами або характеристиками. Звідси й назва «загадка», що походить від слова *гадка*, тобто *думка* (*гадати* й *думати* — синоніми).

Українські народні загадки

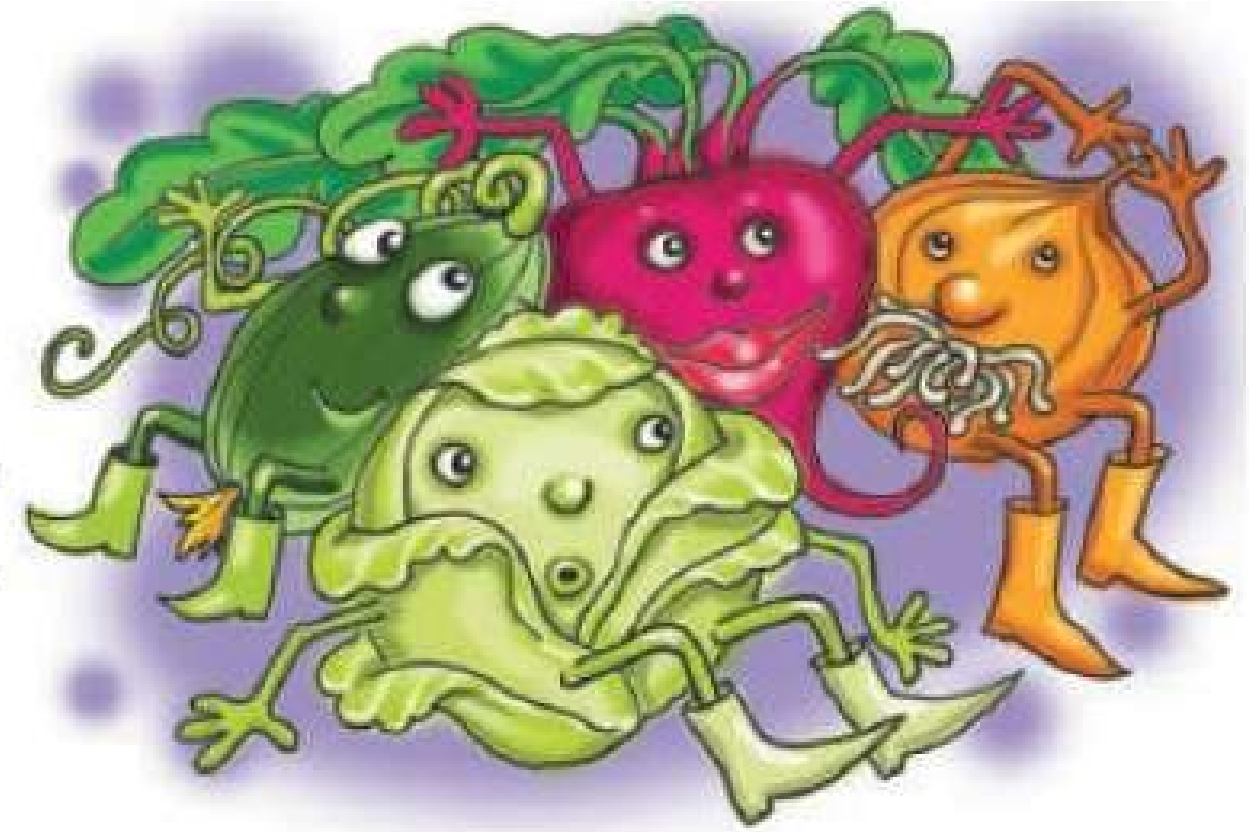
Природа

1. Крутиться, вертиться, нікого не боїться, ходить весь вік, а не чоловік.
2. Місяць бачив — не добачив, а Сонце вкра-ло — і не сказало.
3. 365 чайок, 52 орли, 12 голубів одне яйце знесли.
4. Ой за лісом, за пралісом золота діжа горить.
5. Червоне коромисло через річку повисло.
6. Що у воді родиться, а води боїться?
7. Без рук, без ніг, а ворота відчиняє.
8. Надворі — горою, а в хаті — водою.
9. Яке каміння на дні моря?
10. Що сходить без насіння?

Рослини

11. Стоїть, коливається, своєю головою величається, а як торкнеш, то кусається.
12. Стоять коні на припоні, не їдять і не п'ють, а все товщі стають.
13. Біла-біла в лісі стояла: «Моє тіло рубають, мою кров п'ють».
14. Стоїть Ганна, гарно вбрана; хто розбере, той плакати буде.
15. Сидить красна дівиця в темній темниці, а коси на вулиці.
16. Стоїть стріла серед двора, а в тій стрілі — сімсот і дві.
17. Сидить баба на грядках, вся закутана в хустках.
18. На літо вбирається, а на зиму одержі цурається.
19. Стоїть стріла, а круг неї — волоса.
20. Без рук, без ніг, а на тин лізе.

Тварини

21. Коло бабусі сидить у кожусі,
проти печі гріється,
без водички миється.
22. Ішов дощ, летіли горобці...
На яке дерево вони сіли?
23. Крила є, а не літає, ніг немає,
а не доженеш.
24. Купалася, купалася, а сухою
зосталася.
25. Чи може страус назвати себе пти-
цею?
26. Куди ходить — за собою хату
носить.
27. Ніс, як у свинки, та колючі щетин-
ки.
28. По дорозі стрибає, а у воді плаває.
29. Від чого в качки червоні ноги?
30. Двічі родиться, а раз умирає.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Теорія літератури

Прислів'я та приказка

Прислів'я — довершений за змістом вислів про риси та вчинки людей із повчальним характером.

Приказка — це образний вислів, що влучно характеризує людину, але, на відміну від прислів'я, висловлює думку неповно.

Прислів'я здебільшого мають дві граматичні основи, тобто вони є складним, інтонаційно завершеним реченням. А приказки коротші, вони переважно є частиною речення.

Приказка

Береженого Бог береже.

Баба з воза.

Кров людська не водиця.

Старість — не радість.

Бачили очі, що вибирали.

Прислів'я

Береженого Бог береже, а козака шабля стереже.

Баба з воза — кобилі легше.

Кров людська не водиця — проливати не годиться.

Старість — не радість, похорон — не весілля.

Бачили очі, що вибирали, — їжте, хоч повилазьте.

Метафора

Метафора — це слово чи словосполучення, яке розкриває ознаки та властивості одного явища чи предмета через перенесення на них ознак іншого явища чи предмета: *засипаний піском часу* (дуже давній), *оповитий серпанком загадковості* (таємничий). У наведених прикладах одні предмети та явища використано для розуміння іншого поняття: пісок утворюється в морі протягом століть і навіть тисячоліть шляхом постійного тертя каменів, потім камінчиків, а потім уже й крупинок піску. Ось чому метафора «*засипаний піском часу*» означає «дуже давній».

Якщо ви навчитеся розуміти метафору, то буде легше розгадати багато загадок, адже в них ознаки та властивості одного предмета перенесено на ознаки та властивості іншого, щоб лише натякнути на розгадку, а не прямо сказати про розгадуваний предмет. У загадці *«За лісом-пралісом золота діжа горить»* метафора *«золота діжа»* за формою і кольором нагадує сонце. Якщо ви уявите ліс, а над ним блискучу золоту діжу (а вона кругла), то відразу здогадаєтесь, що то сонце.

Фантазуйте — і, збагнувши метафору, ви розгадаєте загадку.

Метафору часто використовують у прислів'ях і приказках для створення образності, наприклад: *«Чужі гроші не гріють»* (метафора *«гроші не гріють»*), або *«Чим більше насолити сусідові, як не язиком»* (метафора *«насолити язиком»*).

У хорошій компанії розуму наберешся, у поганій і свій загубиш.

Дружба міцніша від кам'яних стін.
Друзі пізнаються в біді.

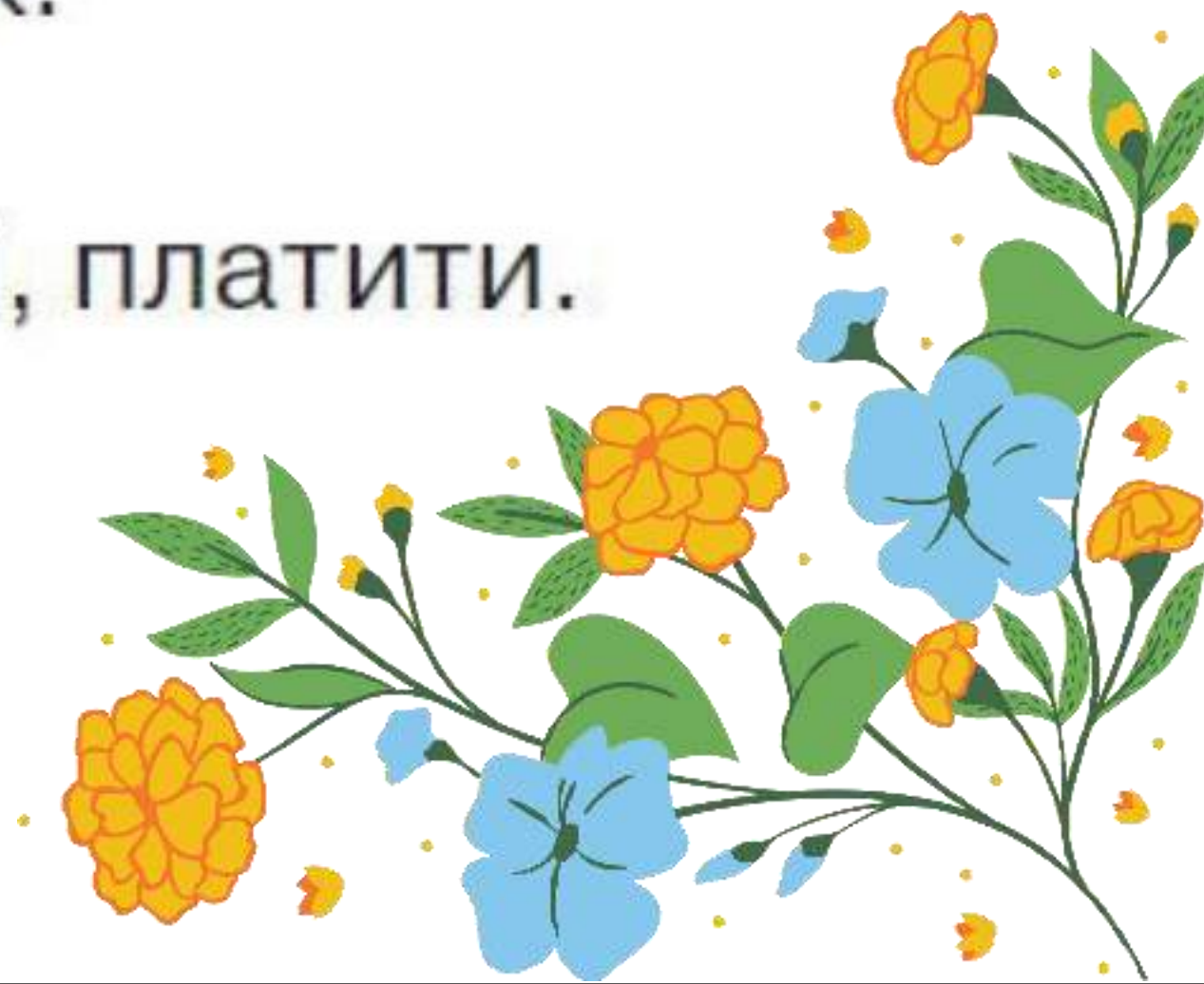
Грошей багато, а щастя мало.
Останню сорочку зніме та віддасть.
Ліпше людям давати, ніж самому просити.

Гра «Відновіть прислів'я та приказки».

- Байдуже, рак, у, який, горщик, він, зварити.
- Боятися, не, той, собака, що, брехати, а, той, що, лащитися
- Борода, не, робити, мудрий, чоловік.
- У, тихий, болото, чорти, водитися.
- Ледачий, двічі, робити, скупий, двічі, платити.

ВЕЛИКЕ ДИВО КАЗКИ

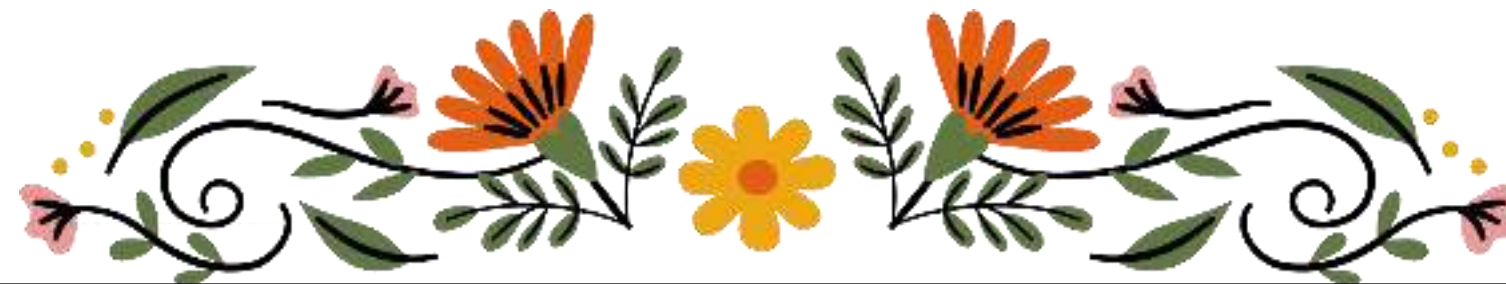

НАРОДНА КАЗКА

- Що таке *народна казка*, *дійова особа* й *алегорія*?
- Які бувають групи казок?
- Яку будову має казка?

Казки — улюблена тема для дітей. Їх люблять також і дорослі. Чим же вони так привертають до себе увагу? Що в них особливого? Передусім те, що в казках завжди перемагає добро, вони мають цікавий зміст, їхні герої/героїні часто наділені надлюдськими можливостями, а тварини, як люди, уміють розмовляти. У казках засуджено жадібність, жорстокість, у них висміяно ледачих людей, боягузів і дурнів, а прославлено працьовитість, мужність і мудрість.

Казка — один із найдавніших видів усної народної творчості.

Народна казка

Народна казка — усне оповідання про вигадані події, що сприймаються як реальні. Вигадка в ній пов'язується із життям людини, з її мріями про кращу долю.

Дійовими особами, або персонажами, у казках найчастіше бувають люди, тварини, рослини та явища природи.

Казки		
про звірів	побутові	фантастичні
Дійові особи — звірі, птахи, риби — розмовляють, мріють, поводять себе, як люди («Котик і Півник»).	Дійові особи — бідний селянин, кмітливий солдат, пан, вередлива жінка — показані в повсякденному житті («Мудра дівчина»).	Дійові особи наділені чудодійною силою, тут зображено незвичайні події, що неможливі в повсякденному житті («Летючий корабель»).

Алегорія

Чи властиві риси вдачі Вовка й Чаплі людям? Звичайно ж, так. Усі люди різні: кожний має свої вади й переваги. Мабуть, тим світ і цікавий. Кожна культурна й освічена людина прагне досконалості, тому працює над собою, учиться на помилках. Казки теж навчають бачити у тваринах людські вади, а отже, й уникати їх. Наділення тварин і рослин рисами людського характеру називають **алегорією**. Отже, казка про звірів має алегоричний зміст. Яке алегоричне значення має образ Вовка? Вовк нагадує хижу й зажерливу людину, не завжди розумну, іноді легковажну. А й справді, він дозволяє своїй жертві потанцювати, не знаючи, що Чапля не вміє цього робити; він зовсім не думає про крила цієї птахи, які можуть її врятувати.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА

Теорія літератури

Літературна казка

Літературна казка — це авторський художній твір у прозовій чи віршованій формі, заснований на фольклорних джерелах, але може бути й цілком оригінальний. За основу казки взято вигадані фантастичні події. Кінцівка є переважно оптимістичною: добро перемагає зло.

ІВАН ФРАНКО
(1856–1916)

ФАРБОВАННИЙ ЛИС

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ
(1878–1944)

МИКИТА КОЖУМ'ЯКА

Відгадай казку за малюнком

